

hónapos különbséggel. Cristina Stanca-Mustea munkája egy, a Heidelbergi egyetemen benyújtott filmtörténet-disszertációból nőtte ki magát, míg Udo Bayer könyve a laupheimi várostörténeti kutatásokban gyökerezik.

Valószínűleg tiszteletből mindkét szerző csak óvatosan utal arra, hogyan esett át a ló túlsó oldalára Laemmle, amikor a családtagjainak támogatásáról volt szó. Tény, hogy a Universal már hosszú évek óta foglalkoztatta Laemmle egyik testvérét és két sógorát, később pedig egyre több unokaöccsének és unokahúgának neve is felbukkant a fizetési listákon. Laemmlét amiatt még a humoristák is a tolluk hegyére tűzték: „Uncle Carl Laemmle / has a very large faemmle”, azaz Carl Laemmle bácsinak nagyon nagy családja van, írta egyikük a húszas években.

1929-ben kalandos döntést hozott és 21. születésnapja alkalmából a fiának ajándékozta Universal City-t. Személyes képviselőjeként vejét állította mellé. A két aranyifjában megvolt az ambíció, ám sem a kellő tapasztalattal, sem a szükséges tehetséggel nem rendelkeztek egy ilyen vállalat irányításához, ráadásul ki nem állhatták egymást. Az öreg Laemmle így idővel újra átvette az irányítást.

A nagy gazdasági világválság idején annyira megromlott a helyzet, hogy egy tökeerős partnert kellett bevonnai az üzletbe. De 1936-ban az állítólagos csendestárs teljesen magához ragadta a hatalmat: arra kényszerítette az apát és fiát, hogy mindenestül adják el neki a Universalt. Carl Laemmle figyelme azonban ekkor már régen egy másik ügy felé fordult: a száműzöttek támogatójává vált. A Nyugaton a helyzet változatlan által Németországban kiváltott botrány megtanította neki, hogy többé már nem lehet jó német, így ettől kezdve igyekezett jó zsidó lenni. Egyre sürgetőbb felhívásokat intézett a laupheimi zsidókhoz, arra kérve őket, hogy meneküljenek biztonságos területre.

Ekkoriban az Egyesült Államokba még csak egy amerikai állampolgár személyes kezességvállalásával vándorolhattak be emigránsok Németországból. Laemmle ezért levélben fordult a hollywoodi zsidó sztárokhoz, arra kérve őket, hogy a lehető legnagyobb mértékben vállal-

janak ilyen kezességet (ez ún. affidavitokat, azaz eskü alatt tett nyilatkozatokat jelentett). Életének utolsó éveiben az ezért való küzdelmet tekintette legfőbb feladatának. Amikor 1939-ben meghalt, mintegy 300 német zsidó emigráns köszönhette neki, hogy menedékre talált az Egyesült Államokban.

Természetesen a „Hollywood Walk of Fame-en”, a hollywoodi hírességek nevét megörökítő híres sétányon ott tündökölt Carl Laemmle csillaga is. Ki tudja, talán a jövőben Berlinben is találnak egy helyet egy hasonló emlékmű számára.

(*Der Spiegel*)

Marc Pitzke

A rejtélyes Jerry Salinger

David Shields és Shane Salerno: Salinger (Simon & Schuster, New York, 2013, 700 oldal) című könyvének bemutatása

Ki volt a férfi a mítosz mögött? Egy dokumentumfilm és egy terjedelmes életrajz nyújt betekintést az amerikai író, J. D. Salinger rejtélyes életébe. Sajnos mindkettő kimerül abban, amit Salinger a legjobban utált: a szenzációhajhászságban és a pszicho-halandzságban.

J. D. Salinger gyűlölte New Yorkot. Az író Phony-nak (Hamisnak) nevezte szülővárosát, amit hazugnak, talminak és képmutatónak tartott. Ez az érzés csak erősödött azután, hogy Salinger 1951-ben elérte az áttörést első és egyetlen regényével. A *Zabhegyező* (*The Catcher in the Rye*) híressé tette, ám úgy tűnik, hogy a szerző izléséhez képest túlságosan is híressé. Salinger megjedta a hirtelen jött hírnévtől, és visszavonult New Hampshire hegyei közé. A rejtélyekkel körülvett legendás író, aki 1965 után már nem publikált, 2010-ben, 91 éves korában halt meg.

Most azonban visszatér. *Salinger*, hirdeti a

felirat a Paris filmszínház homlokzatán. A mozi a Plaza Hotel árnyékában található, ahol Salinger valaha koktélokot iszogatót. Salinger-rajongók tucatjai várakoznak a mozi előtt – szinte mindannyian öszülő vagy teljesen ösz hajú hölgyek és urak –, hogy megnézzék a filmet. „Mikor olvastad a Zabhegyezőt?” kérdi egy nyugdíjas korú hölgy. „Még az iskolában”, válaszolja egy másik. „És te?” „Már nem is emlékszem”, mondja a harmadik.

A Jerome David Salinger név halványan emlékeztet bennünket azokra az időkre, amikor még Manhattan volt a világ irodalmi fővárosa, ahol a *New Yorker* magazin és Norman Mailer uralkodott. De ki volt Salinger? A *Zabhegyezőn* generációk nőttek fel, és több mint 65 millió példánnyal a harmadik helyen áll minden idők legnagyobb példányszámában eladott amerikai bestsellereinek listáján (csak Dan Brown *A Da Vinci-kód* (*The Da Vinci Code*) című könyve előzi meg 80 millió példánnyal, illetve Henry Rider Haggard *Ayesha* (*She: A History of Adventure*) című kalandregénye 83 millióval). Salingert, a regény mögött rejlő embert azonban szinte senki sem ismerte.

Ezt minden bizonnyal ő maga is így kívánta volna. „Azt akarom, hogy békén hagyjanak – morogta Salinger 1980-ban a legutolsó interjújában, amit az egyik újságnak adott – abszolúte békén.”

Nemrég azonban, halála után három évvel, vége szakadt a nyugalomnak. Az ok: a *Salinger*, Shane Salerno amerikai dokumentumfilm-rendező alkotása, illetve az azonos című 700 oldalas könyv – egy ambiciózus „leleplező életrajz” Salerno és szerzőtársa, David Shields tollából. Kilenc évnyi kutatás után ezzel akarják megfejteni a zseni rejtélyét, és összevetni a Salinger-mítoszt a valósággal.

Idézetek szövevénye

Mindeközben azonban pontosan azt teszik, amit Salinger a legjobban utált: vágyaik jövedelmező tárgyává teszik az írók és legintimebb titkait exhumálják.

Bár „Jerry” legnagyobb titkáról csak a könyv utolsó fejezetében, illetve a kétórás dokumentumfilm végén hull le a lepel, valójában ez is inkább nyílt titok, amit már régóta szellőztetnek.

Egy bankszéfben, írja Salerno és Shields, pihen öt új Salinger-könyv kézírata, amelyeket az író végakaratainak megfelelően 2015-től kezdenek majd publikálni.

Salerno és Shields sok régivel és egy kevés újjal szolgál a Salinger-rajongóknak – ahoz képest, hogy remeteéletet élt, Salinger személye már régóta meglepően jól ismert. A szerzőpáros aprólékosan rajzolja meg az író életútját, kezdve az Upper East Side-on töltött elrontott gyermekkorral, az első, tragikus szerellemmel és a második világháborúban szerzett szörnyű tapasztalatokkal, végül pedig az önként vállalt száműzetés éveivel.

A könyv idézetek szövevénye, verbális töredék kollázs. Sok közülük már megtalálható volt máshol, például a korábbi Salinger-életrajzokban. Mások a több mint 200 meghallgatott kortárs beszámolóiból származnak, akik közül sokakat most először kérdeztek meg. Megint mások Salinger munkáiból valók. Hogy mi az új és mi az újrahazsított, azt ritkán vesszük észre – íme egy Salinger a „copy/paste” (másolás-beillesztés) internetgeneráció számára.

„Öngyilkos küldetés lassított felvételen”

Minden mondatok, utalások és spekulációk masszájává mosódik össze. „Tanulságos, de felületes”, írja a könyvről Michiko Kakutani, a *New York Times* irodalomkritikusa. A film tulajdonképp a könyv „felturbózott” változata, tele színészekkel újrarájzatott jelenetekkel és krimikhez illő filmzenével.

Shields és Salerno le akarja rombolni a külföldi író sztereotípiáját, de csak annyit érnek el, hogy egy másik klisé állítanak a helyébe – egy férfit, aki a traumáját a papíron, írással dolgozta fel. Így minden szó a lélek szenvedésére nyíló ablakká válik. Salinger a „katona és író, aki a második világháborúban megmenekült a haláltól, de sosem fogadta el teljesen a túlélést”.

A legbehatóbbak a film és a könyv háborús élményekről szóló részei; a barátok, bajtársak és idegenek által rekonstruált tapasztalatok. Salinger átélte a szintizta rettegést: a normandiai partraszállás után, 1944 késő őszén és télén jött a hürtgenwaldi csata, majd végül

a Kaufering IV (a dachau koncentrációs tábor egyik altábor), amit az ő egysége szabadított fel. Nem csoda, hogy Salinger az átélt események után szinte azonnal idegösszeomlást kapott.

És közben mindvégig írt; a *Zabhegyező* első fejezetei jóformán a lövészárkokban születtek meg. Salerno és Shields minden ezt követően írt novellát, minden levelet, minden szót a háborús sokk eredményeként értelmeznek: Salinger élete „öngyilkos küldetés volt lassított felvételen”.

Salinger ügyesen építette fel saját mítoszáát

Ugyanez vonatkozik Salinger vonzódására a fiatal lányok iránt, amit a két szerző gyakran túlságosan is nyomasztó részletességgel tár elénk. Első nagy szerelme Oona O'Neill volt, Eugene O'Neill drámaíró lánya, aki 1943-ban, 18 évesen inkább az akkor már 54 éves Charlie Chaplinhez ment feleségül. Salinger „soha nem heverte ki” a csapást. Élete végéig megszállottja maradt a tizenéves lányoknak, mint például Jean Millernek

és Joyce Maynardnak, akik mindketten szóhoz jutnak a könyvben és a filmben.

Mi az új? Salerno és Shields bemutatja az írónak – akinek apja lengyel-zsidó származású volt – a háború után kötött házasságát a német Sylvia Welterrel, aki „akár a Gestapo besúgója is lehetett volna”.

Arról is beszámolnak, hogy Salinger késő öregkoráig írt egy „bunkerben”, ami a New Hampshire-i birtoka területén volt. „Tudni akartuk, hogy miért nem publikált többé Salinger, hogy miért tűnt el”, írják. Ezek a kérdések azonban megválaszolatlanul maradnak.

Annál inkább egyértelmű, hogy Salinger ügyesen állította színpadra a saját mítoszáát. A film utolsó beállítása egy eddig ismeretlen felvétel, amely 2008-ban készült Salingerről: az ősz hajú, bottal járó Salinger beszáll egy autóba, aztán belevigyorog a kamerába. Az író élete végéig megőrizte a legendáját.

(Spiegel.de)

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Balázs Péter Semmelweis Egyetem, ÁOK, Népegészségügyi Intézet, intézetigazgató-h.
Godinek Ibolya doktorandusz, ELTE BTK, Budapest
Kapronczay Károly történész, Budapest
Kóbori Judit közgazdász, Budapest

Kósa László történész, etnográfus, Budapest
Dr. Magyar Kálmán történész-régész, Kaposvár
Rab Irén egyetemi lektor, Göttingen
Vahid Yousefi PhD mérnök, Budapest
Veres Miklós muzeológus, Budapest